

**SOURCE BASIS OF M. KOSTOMAROV'S MONOGRAPH «BOHDAN
KHMELNYTSKYI AND THE RETURN OF SOUTHERN RUS TO RUSSIA»**

The author of the article have made an attempt to analyze the process of formation by M. Kostomarov the source base of his monograph «Bohdan Khmelnytskyi and the return of Southern Russ to Russia».

Key words: *Ukrainian historiography, historical source, monograph, epistolary, archive, chronicle.*

Отримано: 15.02.2021

УДК 930.2:355(477.83/.86)«19»

DOI: 10.32626/2309-2262.2021-9.268-272

Олександр Шолк

(Кам'янець-Подільський)

**ЗАЛУЧЕННЯ ІННОУКРАЇНЦІВ ДО СЛУЖБИ В ГАЛИЦЬКОМУ
ВІЙСЬКУ ЗА МАТЕРІАЛАМИ «ВІСНИКА ДЕРЖАВНОГО
СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ»**

Стаття присвячена питанню будівництва Збройних сил ЗУНР. На основі аналізу «Вісника Державного секретаріату військових справ» з'ясовано правові основи залучення інноукраїнців до служби в галицькому війську. Відзначаються складові частини цього процесу.

Ключові слова: *військове будівництво, «Вісник Державного секретаріату військових справ», галицьке військо, ЗУНР, Українська Галицька армія, інноукраїнці.*

В листопаді 1918 р. на політичній карті Європи постає ЗУНР. Фактично одразу ж вона опинилася в стані війни з поляками, які, створюючи свою державу, розраховували на включення до її складу Східної Галичини та Західної Волині. За таких обставин перед західними українцями на порядок денний постає питання будівництво власних Збройних сил, які б могли захистити молоду українську державу від зазіхань з боку поляків, а пізніше і румунів. Питання військового будівництва ЗУНР, зокрема створення та організація її Збройних сил – Української Галицької армії (УГА), українсько-польська війна 1918-1919 рр. неодноразово ставали предметом уваги як вітчизняних (М. Литвин, К. Науменко¹, В. Гордієнко², С. Макарчук³, Б. Тицик⁴ та ін.) так і зарубіжних істориків (Л. Шанковський⁵, Сліпець⁶ та ін.).

Попри те, що здійснені науковцями дослідження дають змогу простежити загальну картину військового будівництва ЗУНР, створення УГА, потребує значно глибшої розробки пи-

тання залучення до галицького війська, окрім українців, представників інших національностей. Адже брак власних національних кадрів, особливо серед військового командного складу, галицький провід змушений був компенсувати залученням до військової служби осіб інших націй. Тому автор спробував заповнити існуючу наукову лаку на основі проаналізованих випусків такого офіційного документального видання ЗУНР як «Вісник Державного секретаріату військових справ».

Розпочинаючи формування та організацію галицького війська, військове відомство ЗУНР зіткнулося з проблемою належного інформування цього процесу. Тому з ініціативи полковника Д. Вітовського, керівника військового міністерства держави західних українців, було започатковано відповідне видання – «Вісник Державного секретаріату військових справ». У ньому мали публікуватися усі офіційні укази, розпорядження та інструкції у сфері військового будівництва ЗУНР. Серед них були й такі, що стосувалися залучення до військової служби в галицькому війську інноукраїнців.

Перший номер цього часопису датовано 1 грудня 1918 р. Значний обсяг інформації у ньому присвячений проведенню мобілізації населення Західної України до галицького війська. Так, одним із перших кроків стало розпорядження про демобілізацію усіх частин колишньої австрійської армії та націоналізацію їх майна. Усім іноземцям надавалося право залишити територію ЗУНР. Хоча розпорядження про мобілізацію стосувалось лише «горожан української народности», але воно частково стосувалося і представників інших національностей. Малася на увазі мобілізація не в бойові підрозділи, а в допоміжні служби у війську. Враховуючи те, що в УГА не вистачало лікарського персоналу, при утворенні окружних медичних комісій було запропоновано долучати до медичної служби євреїв-лікарів, але лише за згодою останніх та в такому разі виплачувати їм зарплатню. Там же було розміщено приклад бланку заповнення даних по призвониках, в якому зазначався пункт і про приналежність, де вказувалася їх національність⁷.

У наступному номері часопису від 14 грудня неукраїнцям в галицькому війську вже приділено більше уваги. Загалом у ньому на той час вже служило чимало представників інших національностей, в т.ч. і на високих командних посадах (А. Кравс, А. Шаманєє, А. Вольф та ін.).

Відомо, що для нормального функціонування будь-якої армії велике значення має облік особового складу. Тому не дивним видається той факт, що з огляду на значний відсоток неукраїнців в галицькому війську, серед вимог подачі необхідної інформації окружними командами до військового мі-

ністерства, з'явилася рубрика «національність». Така ж вимога стосувалася і формуляру «Спис офіцерів», створеного для затвердження призначень офіцерів, учасників Листопадового зриву. Окрім того, у «Зарядженні до санітетських референтів окружних команд», в черговий раз відзначалася необхідність обліку лікарів-неукраїнців в галицькому війську⁸.

У випуску № 4 від 19 січня 1919 р., у зв'язку зі зростанням кількості хворих та поранених, було юридично затверджено вимушений перехід від добровільного до примусового принципу залучення лікарів-неукраїнців на військову службу. Останні, після складання присяги на вірність ЗУНР, отримували статус військовослужбовця. Враховуючи існуючі труднощі, військове керівництво мало потребу і в послугах ветеринарів неукраїнського походження. Слід також звернути увагу на опубліковане в цьому номері розпорядження «Окружні кузні до ковання коней». У ньому йдеться про мобілізацію ковалів колишньої австрійської армії, при чому не згадується про їх національну приналежність. Але, в той же час, відомо, що технічний персонал УГА переважно складали представники інших національностей. Тому з великою долею ймовірності можна вважати даний наказ одним із перших щодо залучення інноукраїнців до технічних частин галицького війська⁹.

Значні нововведення стосовно інноукраїнців містилися на сторінках «Вісника Державного секретаріату військових справ» № 7 від 15 березня 1919 р., в якому зафіксовано положення, що дозволяло залучення для військових потреб (наприклад, будівництва окопів, транспортування поранених – Авт.) чоловіків «неукраїнської народності», котрі не є військовозобов'язаними в галицькому війську¹⁰. У цьому ж випуску окреслюються також обов'язки і права санітарок (медсестер), котрі служили у військових шпиталях. Відсутність згадки про їх національну приналежність дає змогу говорити, що медсестрами могли бути жінки будь-якої національності. Це також підтверджується фактами із інших джерел. Відомо, що у Станіславові та Тернополі служило багато польських санітарок¹¹. Там же окреслюється й коло осіб з телеграфістів і поштарів (незалежно від національності), хто звільнявся від військової служби. Для них такою обов'язковою умовою мала бути робота в урядових установах. У цьому ж номері окреслюється виплата жалування неукраїнським солдатам та офіцерам. З ними армія підписувала окремий контракт, у якому вказувалися всі умови прийому на службу, зокрема і виплата грошей, пайка та ін.¹².

У № 10 досліджуваного нами часопису вміщено наказ про звільнення неукраїнців від військової служби. Але там же зга-

дується і про добровільну службу усіх «чужинців», за умови виплати їм платні. Однак це розпорядження стосувалось лише тих, хто служив у польовій австрійській армії. В той же час технічні спеціалісти залучались до українського війська примусово¹³.

У випуску № 12 вміщене розпорядження щодо звільнення від військової служби робітників, що працюють на військових заводах та майстернях. Відсутність згадки щодо національності говорить про те, що це розпорядження стосувалось усіх робітників, незалежно від походження¹⁴.

Таким чином, проаналізовані нами випуски такого офіційного видання ЗУНР як «Вісник Державного секретаріату військових справ» свідчать про значну увагу керівництва ЗУНР, його військового відомства до питання залучення інноукраїнців до галицького війська. Оприлюднені у ньому накази і розпорядження засвідчують доволі обережний підхід до використання неукраїнців для потреб налагодження обороноздатності країни. Фактично домінував принцип добровільності, а примусова служба стосувалася насамперед тих служб, як наприклад медицина, де українська частка була катастрофічно мізерною.

Примітки:

1. Литвин М.Р. Українсько-польська війна 1918-1919. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Ін-т Центрально-Східної Європи, 1998. 488 с.; Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1995. 368 с.
2. Гордієнко В. Українська Галицька Армія. Львів: Меморіал, 1991. 111 с.
3. Макарчук С.А. Українська республіка галичан: Нариси про ЗУНР. Львів: Світ, 1997. 191 с.
4. Тищик Б.Й. Західноукраїнська Народна Республіка (1918-1923). Історія держави і права. Львів: Тріада плюс, 2004. 392 с.
5. Шанковський А. Українська Галицька Армія: воєнно-історична. Вінніпег: Вид-во Дм. Микитюка, 1974. 396 с.
6. Ślipiec J. Drogi niepodległości – Polska i Ukraina 1918-1921. Warszawa: Dom wydawniczy Bellona, 1999. 299 s.
7. Вісник Державного секретаріату військових справ. Тернопіль. Ч. 1. 1 грудня 1918 року.
8. Вісник Державного секретаріату військових справ. Тернопіль. Ч. 2. 14 грудня 1918 року.
9. Вісник Державного секретаріату військових справ. Тернопіль. Ч. 4. 10 січня 1919 року.
10. Вісник Державного секретаріату військових справ. Тернопіль. Ч. 7. 15 березня 1919 року.
11. Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії. Львів: Часопис, 2012. С. 289.

12. Вістник Державного секретаріату військових справ. Тернопіль. Ч. 7. 15 березня 1919 року.
13. Вістник Державного секретаріату військових справ. Станіславів. Ч. 10. 15 квітня 1919 року.
14. Вістник Державного секретаріату військових справ. Станіславів. Ч. 12. 1 травня 1919 року.

Oleksandr Sholk

**INVOLVEMENT OF NON-UKRAINIANS INTO THE SERVICE
IN THE GALICIAN ARMY ON THE MATERIALS OF THE «BULLETIN
OF THE STATE SECRETARIAT OF MILITARY AFFAIRS»**

The article is devoted to the construction of the Armed Forces of the Western Ukrainian People's Republic. The legal basis for attracting non-Ukrainians to serve in the Galician army has been found out on the sources of the «Bulletin of the State Secretariat for Military Affairs». The components of this process are characterized.

Key words: military construction, Bulletin of the State Secretariat for Military Affairs, Galician Army, Western Ukraine, Ukrainian Galician Army, non-Ukrainians.

Отримано: 21.06.2021

УДК 325.54(71):314.151-054.72(=161.2)“1918/1939”
DOI: 10.32626/2309-2262.2021-9.272-285

Олеся Дзира
(Київ)

**ІМІГРАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО КАНАДИ
І РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕСЕЛЕНСЬКОГО
ПОТОКУ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД**

У статті проаналізовано вплив імміграційної політики Канади на переселенський потік з теренів України у 1918–1939 рр. Охарактеризовано особливості імміграційного законодавства у міжвоєнний період. Систематизовано дані про те, хто мав можливість приїжджати до країни та які документи при цьому були потрібні. Встановлено фактори, які впливали на приплив та скорочення нових іммігрантів. Описано випадки депортацій українців і чим вони були зумовлені. Визначено становище української імміграції у міжвоєнній Канаді порівняно з іншими переселенцями.

Ключові слова: імміграційне законодавство, політика Канади, українські переселенці, міжвоєнна імміграція.

Канаду називають «країною іммігрантів», імміграційні процеси суттєво впливали на її історію, тому їх дослідження допомагає вивчити еволюцію канадського суспільства як такого. Актуальною тема є і тому, що зараз триває четверта хвиля еміграції (дехто з науковців виділяє навіть п'яту) україн-